

ILIJA (IŠO) PUŠIĆ, magistar arheoloških nauka

Sjećanja na druženje duže od pola vijeka

Govoriti danas o dragom prijatelju i kolegi Iliji Pušiću, o našem Išu kako su ga svi od milošte zvali, značilo bi vratiti se nekim čarobnim vanvremenskim vremenoplovom unazad za više od pola vijeka, u one davne dane s početaka šezdesetih godina prošlog stoljeća kada je u crnogorske muzejske institucije počela da pristiže prva generacija školovanih kustosa – arheologa, historičara, historičara umjetnosti, etnologa. Ta generacija je postepeno počela da zamjenjuje naše časne starce, profesore historije, geografije ili književnosti koji su svojim marljivim radom i osjećajem za poštovanje starina uspjeli da sačuvaju veoma fragmentirane i ugrožene ostatke naše prošlosti i tradicije. Velika je zasluga tih pionira naše muzeologije, ne samo to što su spasili nacionalno blago u ratnim vihorima, već i to što su u zamasima poslijeratne obnove razorene zemlje našli snage da nametnu ideju o potrebi razvijanja i jačanja slabašne mreže muzejskih ustanova u svim opštinskim centrima. Zato se s dužnim pijetetom moramo sjećati imena kulturnih poslanika te stare generacije, Milutina Plamenca, Jovana Vukmanovića, Jovana Ivovića, Dušana Popovića, Ignja Zlokovića i nekolicine drugih koji su bili pioniri crnogorske muzeologije i zaštite. Istovremeno je nova država počela da donosi čitav niz zakona iz oblasti muzeologije i zaštite spomenika kao dijela sistema i da ih vrlo rigorozno sprovodi, a u tome su prvorazrednu ulogu igrali prvi školovani i obučeni mozealci i zaštitari pružajući svesrdnu pomoć starijim kolegama i postepeno ih zamjenjujući u ovim odgovornim poslovima.

Početak moje saradnje i drugovanja sa Išom Pušićem datira od ljeta 1961. godine kada sam kao kustos pripravnik Pomorskog muzeja u Kotoru počeo da pripremam za izlaganje do tada neopravdano zapuštenu zburku kamenih spomenika gradskog Lapidarija, no kako sam morao otići na odsluženje vojnog roka to je dovršenje izložbene postavke optimalno izveo moj dragi prijatelj Išo, istovremeno pronašavši u preromaničkom fundusu dragocjeni materijal za svoje docnije rasprave i magistarsku tezu. Druženje se nastavilo i kasnije i preraslo u trajno kućno i porodično prijateljstvo, a uskoro nam se pridružio još jedan mladi kolega arheolog Čedo Marković iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika. Nas trojica smo sami organizovali u Herceg Novom septembra 1966. godine VII Kongres Društva arheologa Jugoslavije, koji je

svim učesnicima ostao u dubokom sjećanju ne samo zbog odlične organizacije, već prije svega zbog uspjele ribarske večeri u uvali Malo Rose koju je, naravno, organizovao Ilija sa svojim prijateljima ribarima iz Baošića. Naime, oni su žegli pod svijeću u samoj uvali i zaokolili mrežom jato gavica, a u potezanju mreže na obalu zdušno su im pomagali i naši arheolozi kongresisti, neki od njih se toliko zaniјeli da su ugazili u more skoro do pasa, a gavice su se direktno iz mreže bacale u vrelo ulje i poslije obilno zalivane vinom iz nekoliko demižana – da triput plivaju!

Taj isti tercet je iduće godine po nalogu Republičkog zavoda za zaštitu spomenika rukovodio dvomjesečnim arheološkim istraživanjem polja Carine u Risnu, koje je dalo toliko značajne rezultate da je država morala da odustane od planirane gradnje fabričkih hala Konfekcije Jadran Perast na ovoj lokaciji – naime, tada se striktno poštovao Zakon o zaštiti spomenika kulture!

Tekle su tako spokojne sedamdesete godine prošloga vijeka, pomalo se radilo i saradivalo, ali još više družilo uz šalu i pjesmu. Počinju da naviru zapretana sjećanja. Tada su u Herceg Novom ljeti boravili naši čuveni pisci Ivo Andrić, Branko Ćopić, Dušan Kostić, Zuko Džumhur i mnogi drugi, a često su uživali u Ilijinom društvu i duhovitosti. Jedne večeri je ta grupa bila gost predsjednika opštine Pera Stijepčića, a kada su u sitne ure izašli vanka iz „Amerikanca“, Pero je nastavio da se hvali kako je Herceg Novi postao pravi grad. Ilija ga je prekinuo pitanjem da li je istina to što je rekao, a kad je Pero potvrdio, Išo je zalupao rukama po bedrima kao kokot i glasno zakukurikao, a kada su mu iz mnogih dvorišta odgovorili drugi pijetli, samo je rekao predsjedniku: „Evo ti tvoga grada!“. Jednog ljeta su u Kotor došle slikarke konzervatorke iz beogradskog Zavoda da rade na konzervaciji novootkrivenih fresaka u crkvi svetog Luke, sa njima je došao naš dragi profesor Voja Đurić, pa nas je onda Išo sve pozvao da dođemo jedno veče kod njega na mušuljadu. Mi smo sa dvoja kola otišli u Novi, spustili se skalinama do kuće, pozvonili i zatekli njegovu divnu Boku samu i potpuno nespremnu za posjetu, jer je Išo te večeri otišao u Tivat na koncert sa klapom Bokelji i jednostavno zaboravio da joj kaže za poziv i večeru. Ali, Boka se nije dala zbuniti, odmah je pripremila posluženje i iznijela piće. U neko zlo doba pojavio se Ilija u tamnoplavom veštiti sa leptiricom, noseći vreću sa mušuljama, odmah su Andrija i Toni otrčali u podrum po veliki lonac za otkuvavanje robe da bi se napravila mušuljada na buzaru, a u međuvremenu je pala pjesma za nezaborav. Kad pomenuh Tonija sjetih se jedne šaljive zgode – Toni, kasniji čuveni Rambo Amadeus što je naslijedio duhovitost oca i suptilnu poetičnost majke, jednom je skočio s lumbrelom sa ravnog krova kuće u vrt i – naravno – slomio nogu. Kad je noga ozdravila, trebalo je vratiti štake u Risan pa je Ilija zbog toga otišao na autobusku stanicu, a kako mu đavo nije dao mira stavio je štake pod pazuha i tobože cotao po stanici savivši jednu nogu u koljenu. Naišao odnekud

drugi novski šeret i špicaškandalo Vito Sager pa ga u čudu pita što je, a Išo odgovori da je slomio nogu, pokuca se po čašici savijenog koljena kao da je to gips i reče da se na tu nogu ne može oprijeti niti poskočiti, a sve pokazujući te pokrete tom istom nogom. Vito se izvini da nije znao i da mu je žao, ali kad je ukopčao da Išo skače na onoj tobože slomljenoj nozi, promijeni kolure i poče da beštima jer da ga je namagarčio.

Vrlo često smo zajedno išli na razna savezna savjetovanja i kongrese arheologa, muzeologa i konzervatora širom nekadašnje velike zemlje, od Ljubljane do Ohrida, Prilepa, Peći ... Najčešće smo išli mojim kolima u kojima nije bilo radija, ali je zato na zadnjem sjedištu bio Išo koji nas je razveseljavao i zabavljao čitavim putem. Bio je od nas stariji po desetak i više godina ali nije dozvoljavao da se to primijeti, već je baš naprotiv prednjačio u šeretlucima, improvizovao čitave smiješne zgode i škerce, uvijek izvodio šale i štosove, ali je znao i da ih podnosi na svoj račun. Jednom je uz pomoć mornarice izvadio iz jednog pristaništa kod Rosa dvije topovske cijevi što su služile kao bitve za privez brodova, da bi ih prenio u Novi. Ja sam saznao za to i uspio da ga preduhitrim, unajmio sam od Iva Baka iz Tivta brod pjeskar sa jakim vinčem da ih ukrca sa mula u Rosama i preveze u Kotor, a tamo sam ih prevezao u zatvoreni klostar Dominikanskog samostana i dobro sakrio. Kada je Išo saznao da su mu topovi nestali, odmah je posumnjao u mene i dojurio u Kotor da ih nađe, ja sam mu nevinog lica odgovorio da nemam pojma o čemu se radi i dozvolio da pregleda zgradu Muzeja od vrha do dna, naravno bezuspješno. Tek su mnogo kasnije, u septembru 1989. godine, kod otvaranja Kotora poslije restauracije od posljedica zemljotresa, te famozne cijevi naprasno osvanule i bile postavljene na kamena postolja ispred Morskih vrata, odakle su nedavno sasvim nepotrebno uklonjene.

Odlaskom u penziju Ilija nije prestao da se bavi arheologijom, opsesijom svoje mladosti i zrelog doba. Uzimao je vidnog učešća na godišnjim sesijama Društva arheologa Crne Gore, aktivno sudjelujući u radu skupova zapaženim referatima i priložima. Radio je mnogo podvlačeći crte pod pojedine odsjeke svoje djelatnosti, pisao i objavljivao naučne radove u brojnim časopisima. Da bi se odmorio, izlazio je barkom put Luštice i Ponte Oštro na ribanje i meditiranje pučkajući svoju omiljenu lulu, koja je i sahranjena u more na tom prostoru.

Naš drugar Ilija bio je izuzetno dosljedan, nije dozvoljavao ni da njegova sjenka nekome zasmeta, ali takođe ni da na njegov lik padne nikakva mrlja. Ovaj Nestor crnogorske arheologije ostao je svima u sjećanju kao uzor časnosti i poštenja, istrajnosti i akribije. Nama koji smo imali čast i sreću da ga poznajemo i s njim drugujemo ostaće u trajnoj uspomeni kao svjetionik i putokaz.